

**Емпіричні дослідження
для реформування освіти
в Україні**

UERA

Ukrainian Educational Research Association

**Institute of Pedagogy of
National Academy of Educational Sciences of Ukraine**

**Empirical Research
for Educational Reforms in Ukraine**

Selection

of abstracts of the 1st International Scientific
Conference of Ukrainian Educational Research
Association

February 11, 2017

Kyiv 2017

Українська асоціація дослідників освіти

**Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України**

**Емпіричні дослідження
для реформування освіти в Україні**

Збірник

матеріалів I Міжнародної наукової конференції
Української асоціації дослідників освіти

11 лютого 2017 року

Київ 2017

спілкуванням дітей у виховній групі, з 81,6% до 98,1% ($p < 0,01$); кількості батьків, задоволених спілкуванням дітей у класі, з 82,9% до 94,9% ($p < 0,01$).

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

2. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : Науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми IBPP – TACIS Європейської комісії / ВФ «Крок за кроком». – К. : ФО-П Придатченко П. М., 2007. – 180 с.

3. Родда М. Громадянське суспільство, Канада, Україна і проблеми освіти глухих / М. Родда // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнар. конф., Київ, 25-26 травня 2004 р. / За ред. : В. І. Бондаря, Р. Петришина. – К. : Наук. світ, 2004.– С. 21-25.

4. Бондар В. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи / В. Бондар // Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнар. конф., Київ, 25-26 травня 2004 р. / За ред. : В. І. Бондаря, Р. Петришина.– К. : Наук. світ, 2004.– С. 3-12.

Ірина Нечитайло,

кандидат соціологічних наук, доцент,

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

СОЦІАЛЬНО-КЛАСОВЕ ВІДТВОРЕННЯ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ: ДОСЛІДЖЕННЯ КОДІВ НЕРІВНОСТІ

Ключові слова: освіта, соціальна нерівність, код (когнітивний, мовний).

Реконцептуалізація уявлень про соціум, принципи його функціонування і розвитку, що відбувається в сучасній соціології, потребує розробки нових ефективних методів і методик соціологічного дослідження. У зв'язку з цим деякі вітчизняні соціологи звертають увагу на перспективи використання тестових методик для досягнення тих чи інших соціологічних цілей, які можуть застосовуватися не тільки в формі опитувального листа або окремих його запитань, а й у формі автономних ситуативних тестів [1-3]. Одним із них є тест на угруповання картинок, пряме призначення якого полягає у визначенні здатності узагальнювати, абстрагувати і класифікувати. Найбільш часто цей тест практикується у дитячих дошкільних установах як метод визначення ступеня когнітивного розвитку дітей, їхньої готовності до школи та здатності здійснювати складні розумові процедури. Загалом він є багатофункціональним, а оцінка його результатів здійснюється залежно від мети, яку ставить дослідник. Практикою зарубіжних учених доведено, що тест на угруповання картинок може успішно застосовуватися в соціології як метод отримання важливих даних щодо процесів відтворення культури, соціальної нерівності і класових відносин в освіті, і через освіту. Теоретико-методологічну основу застосування даного методу в соціології складають теорії габітусу П. Бурдьє, когнітивних і мовних (лінгвістичних) кодів Б. Бернстайна [4, с. 10-12; 5, с. 28] і, разом із тим, постулат про те, що

діяльність людини, її спрямованість і результати, а також соціально-статусні та класові посягання (орієнтації на певні позиції в соціальному просторі), опосередковується не тільки об'єктивно існуючими обставинами, але і суб'єктивно артикульованими смислами. Тест на угруповання картинок дозволяє виявити ці смисли, діагностувати когнітивні аспекти поведінки, які лежать в основі мотивів, установок, статусних посягань тощо. Даний тест можна розглядати як метод дослідження когнітивного ресурсу особистості, що в перспективі відкриває можливості з'ясування причин і умов формування саме таких, а не інших мотивів, посягань та установок у представників тих чи інших соціальних груп, класів, що визначає ступінь їх соціального включення/ виключення. І якщо, наприклад, П. Бурдье у своїх роботах пише про соціальні, культурні, символічні, матеріальні та інші ресурси, які сприяють накопиченню різних капіталів, володіння якими визначає позицію індивідів і груп в соціальному просторі, то в нашому випадку йдеться про когнітивний ресурс, який є не менш важливим, однак непомітним, «прихованим» медіатором соціально-класової диференціації, відтворення соціальної нерівності.

Складовими когнітивного ресурсу є когнітивні коди, які, можливо, так і залишилися б предметом вивчення психології, якби не перевірене емпірично твердження про те, що формуються ці коди в процесі первинної соціалізації за допомогою комунікації, спілкування зі значущими іншими зі складу сім'ї, під впливом особливих форм вживання мови. З урахуванням того, що різні соціальні (соціально-класові) групи використовують різні форми вживання мови, можна припустити, що мовні практики, поширені в цих групах, формують різні за складністю когнітивні коди і, відповідно, різні за складністю когнітивні системи. Мовні практики працівників фізичної праці (та її різновидів) відрізняються використанням коротких, простих, часто незакінчених речень, які мають обмежену синтаксичну структуру. Комунікація при цьому вибудовується на простому принципі використання мови, в результаті чого формуються прості когнітивні коди і когнітивні системи низького рівня складності. Мова працівників розумової (як варіант – інтелектуальної та подібної) праці значно відрізняється: використовуються речення, що, як правило, мають складну структуру, чіткий початок і логічне завершення. В основу комунікації покладено складний принцип використання мови, що сприяє формуванню складних когнітивних кодів і когнітивних систем високого рівня складності. Саме соціальні відносини, зумовлені позицією в соціальній структурі, визначають принципи використання мови (простий чи складний), лексичний і синтаксичний вибір, набір метафор, символів і структуру комунікації в цілому, що в свою чергу впливає на формування когнітивних кодів і когнітивних систем різного рівня складності. Тому когнітивні коди заслуговують на увагу соціологів, оскільки саме вони є мінімальними одиницями когнітивного ресурсу індивідів і груп як одного з найбільш непомітних, проте досить потужних факторів відтворення соціальної (соціально-класової) структури і нерівності. Потужність цього фактору обумовлюється специфікою функціонування системи освіти, яка полягає в тому, що освіта (як комунікаційна система) оперує переважно складними кодами.

Застосовуючи тест на угруповання картинок, Б. Бернстайном було доведено, що у дітей – вихідців з різних соціально-класових груп – формуються різні когнітивні коди, що зумовлює їхні успіхи в школі та освіті в цілому. Діти – вихідці з сімей працівників фізичної (як варіант – ручної) праці, є носіями простого (обмеженого) когнітивного коду. Діти – вихідці з сімей працівників розумової праці, є здебільшого носіями складного

(розширеного) когнітивного коду, який за своєю складністю збігається з кодами освіти, тому ці діти від початку мають більше шансів на успіх в освіті, що є несправедливим по відношенню до дітей працівників фізичної праці як носіїв простого коду.

За результатами аналогічного дослідження, проведеного нами у листопаді-грудні 2013 р. ($n=402$)², були зроблені такі висновки.

По-перше, було доведено, що, дійсно, має місце диференціація дітей 5–6 років за ступенем складності когнітивних кодів (рецепції) і мовних кодів (емісії). Носіями розвинутого і близького до розвинутого когнітивних кодів є меншість дітей. Мовний код більшості (52%) респондентів можна позначити, як нормальний, типовий, досить розвинений, з точки зору дитячої психології, для дітей 5–6 років [153, с. 58–63].

По-друге, кореляційний аналіз показав наявність зв'язку між ознаками, що показують ступінь розвиненості когнітивного і мовного кодів дитини, і ознакою професійної приналежності матері ($T=0,3$; $K=0,4$).

Для більш глибокого аналізу за основною шкалою професійної приналежності матері, яка спочатку мала вигляд відкритого питання, а потім була перетворена на номінальну ознаку, нами була побудована додаткова порядкова ознака, ранжирувана за принципом класової схеми Дж. Голдторпа (у спрощеному її варіанті). Шкала включила 4 ранги, умовно позначені як: (1) «VIP-клас» (власники великого бізнесу і управлінці вищої ланки); (2) «інтелігенція-фахівці» (працівники розумової праці: вчені, педагоги, юристи та подібні, а також службовці вищої ланки, лікарі, представники творчих професій); (3) «дрібні службовці» (у тому числі, бухгалтери, працівники пошти, медичні сестри та подібні); (4) «робітники і обслуговуючий персонал» (у тому числі, продавці, реалізатори, перукарі, листоноші тощо). З підключенням нової ознаки був проведений кореляційний аналіз, який показав наявність помітного прямого зв'язку між професійною приналежністю матері і ступенем розвиненості когнітивного коду її дитини (коефіцієнти рангової кореляції³ перевищили значення $r=0,5$). Іншими словами, чим нижчий професійно-класовий статус матері, тим менш розвиненим є когнітивний код дитини. У випадку з мовним кодом зв'язок був більш слабким (коефіцієнти рангової кореляції Пірсона і Спірмена, відповідно – 0,3 і 0,35).

Результати факторного аналізу отримали наступну інтерпретацію. По-перше, показники ступеня розвиненості як когнітивного, так і мовного кодів, найтісніше корелюють між собою і з професійною приналежністю матері. Деяко слабкішим є зв'язок з показниками успішності дитини. Показники успішності дитини пов'язані з рівнем освіти батьків і характером вторинної педагогічної праці (ступенем її авторитарності/демократичності). У групах вихованців авторитарних педагогів частина дітей зі складними когнітивними

---

² Харків, 2013 рр. Вибірка випадкова, квотна (за статтю); $n_1=402$ (діти 5–6 років, з них 299 – учні 1-х класів шкіл і 103 – вихованці підготовчих груп дитячих комбінатів); $n_2=16$ – вчителі 1-х класів і вихователі-методисти дитячих комбінатів. Вибірка проста, випадкова, репрезентативна для генеральної сукупності $N=75000$ (кількість дітей 5–6 років у м. Харкові в 2013 р., згідно зі статистичними даними). Точність вибірки – 96-97 %%, похибка – 5%.

В якості методів аналізу даних використовувалися кореляційний аналіз (обчислення коефіцієнтів кореляції Чупрова, Крамера, Спірмена, Пірсона, лямбда-Гудмана), факторний аналіз (метод головних компонент, варімакс обертання) і кластерний аналіз. Усі дослідницькі завдання були розв'язані, що дозволило зробити наступні висновки.

³ У даному випадку маються на увазі коефіцієнти рангової кореляції (r) Пірсона і Спірмена, що показують силу і напрям зв'язку між ознаками. Чим ближчим є r до 0, тим більш слабким є зв'язок між ознаками; r прагне до -1 в разі сильного зворотного зв'язку; r прагне до 1 в разі сильної прямого зв'язку.

і дуже розвиненими мовними кодами, приблизно, в 3 та 5 разів (відповідно) є меншою, ніж у групах вихованців більш демократичних педагогів.

Список використаних джерел:

1. Злобіна О. Г. Тести в соціологічних дослідженнях [Електронний ресурс] / О. Г. Злобіна. – Режим доступу: http://i-soc.com.ua/school/Zlobina_Test.pdf
2. Маслова С. Использование методов аналитической психологии в качественных социологических исследованиях [Електронний ресурс] / С. Маслова. – Режим доступу: <http://www.awareness-way.ru/node/26>
3. Шавшукова Н. Психосемантические методы в исследовании политического мировоззрения [Электронный ресурс] / Н. Шавшукова. – Режим доступа: <http://flogiston.ru/shavsh3>
4. Бурдые П. Воспроизводство: элементы теории системы образования / П. Бурдые, Ж.-К. Пассрон; Пер. с фр., рпедисл. Н. А. Шматко. – М. : Просвещение, 2007. – 267 с.
5. Бернстайн Б. Класс, коды и контроль: структура педагогического дискурса / Б. Бернстайн. – М. : Просвещение, 2008. – 272 с.

Олег Ножовнік,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СТАН І ШЛЯХИ ФУДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ

Ключові слова: економічна освіта, фундаменталізація економічної освіти, бізнес-освіта.

Професійна освіта як складова безперервної освіти відіграє провідну роль у технологічному оновленні всіх галузей промисловості й сільськогосподарського виробництва. В Україні вона спрямована на виконання двох взаємопов'язаних завдань: створення основ інтелектуального потенціалу суспільства, розкриття здібностей кожної особистості, забезпечення однакових можливостей членам суспільства; формування на ринку праці робочої сили певної структури і кваліфікації. Сучасна вища, зокрема й економічна, освіта України перебуває в стані реформ, які виходять із необхідності кардинальних змін її концептуальних, методологічних засад. Зазначене актуалізує необхідність вивчення стану речей з метою напрацювання шляхів її фундаменталізації через впровадження у навчально-виховний процес вищих економічних навчальних закладів певної системи, що забезпечила б незворотність зусиль [1].

Проблема підготовки фахівців економічного профілю у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів розглядалася такими вітчизняними науковцями, як О. Бабаян, В. Базілевич, В. Бобров, К. Беркита, А. Бутинець, М. Вачевський, М. Владика, М. Волошинова, А. Лігоцький, Ю. Лігум, Г. Матукова, Н. Ничкало, Т. Оболенська, О. Падалка, Т. Поясок, О. Романовський, Л. Товажняківський, І. Ходикіна та ін. На проблеми розвитку професійної компетентності у системі професійної підготовки педагогів та освіті спрямовано педагогічні дослідження О. Гури, Л. Лісіної, А. Маркової, О. Олексюк, О. Руденко, С. Опацька.